

5. Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні. URL: http://gender.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4&Itemid=109&lang=ua (дата звернення: 30.11.2017).

6. Социальная политика и социальная работа: гендерные аспекты: учеб. пособ. / под ред. Е. Р. Ярской-Смирновой. М.: Изд-во «Российская политическая энциклопедия», 2004. - 292 с.

СИНЯКОВА ВЕРАБОГДАНОВА. Гендерные аспекты карьеры.

В статье рассматриваются гендерные аспекты мужчин и женщин на современном этапе развития общества, проанализирована взаимосвязь традиционных гендерных стереотипов и гендерных ролей на профессиональное становление женщины, определены ведущие трудности, по карьерного роста женщины. Представлены основные виды женской карьеры. Определена дифференциация ведущих потребностей карьеры женщин и мужчин. Представлена сравнительная характеристика деловых и личных качеств мужчин и женщин.

Ключевые слова: гендер, гендерные роли, гендерные стереотипы, маскулинные качества, феминные качества, профессиональный путь, карьера.

SINYAKOVA VERA. Gender aspects of a career.

The article considers the gender aspects of men and women at the present stage of society development, analyzes the interconnection of traditional gender stereotypes and gender roles to the professional formation of women, identifies the leading difficulties, and the career development of women. The main types of women's career are presented. The differentiation of the leading career needs of women and men is determined. The comparative characteristic of business and personal qualities of men and women is presented.

Key words: gender, gender roles, gender stereotypes, masculine qualities, feminine qualities, professional path, career.

УДК 37.014.12-054.73(477)

Тимчук Л.І.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ОСВІТИ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Стаття присвячена проблемі внутрішньо переміщених осіб, поява яких в Україні спричинена складною суспільно-політичною ситуацією - анексією Росією Автономної Республіки Крим та втрати Україною контролю над частиною території Донецької та Луганської областей. Вони мають багато проблем в політичному, моральному, правовому та економічному аспектах. Актуальними є питання навчання, додаткової освіти та перекваліфікації внутрішньо переміщених осіб, створення системи безперервної громадянської та правої

освіти, запобігання дискримінації та стигматизації в освітньому середовищі, розробки системи заходів, спрямованих на соціально-психологічну адаптацію переселенців та інтеграцію їх у місцеві громади. Висвітлений стан забезпечення права на отримання освіти переселенцями різних вікових категорій: розкритий зміст соціально-педагогічної допомоги дітям-переселенцям у навчальних закладах; звернена увага на проблеми студентів і ВНЗ, які стали вимушеними переселенцями; представлений дайджест освітніх пропозицій для дорослого населення.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, право на освіту, неформальна освіта.

Серйозним викликом для України стала поява внутрішньо переміщених осіб. Внаслідок анексії Росією Автономної Республіки Крим та втрати Україною контролю над частиною території Донецької та Луганської областей в нашій державі з'явилися великі потоки людей, які були змушені залишити місця свого постійного проживання і переселитись до інших регіонів України.

У вітчизняній науковій літературі, засобах масової інформації їх визначають як «внутрішні мігранти», «вимушені переселенці», в офіційних документах – як «внутрішньо переміщені особи» (ВПО), що найточніше відповідає англomовному терміну «internally displaced persons». Саме таке визначення закріплене у «Керівних принципах ООН з питань про переміщених осіб всередині країни»: «Внутрішньо переміщені особи – це окремі особи, чи групи осіб, які були змушені залишити свої помешкання, або місця постійного проживання в результаті, або щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, проявів насильства, порушень прав людини, стихійних або спричинених діяльністю людини лих, чи техногенних катастроф, і які не перетнули міжнародно-визнаних державних кордонів» [13, с. 5].

У Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014) визначено, що внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [10].

За даними Міністерства соціальної політики на 6 червня 2016 р., в Україні взято на облік 1 785 740 внутрішньо переміщених осіб. Близько 60% ВПО – це пенсіонери, 23,1% – працездатні особи, 12,8% – діти та 4,1% – неповносправні особи. Частка зареєстрованих ВПО складає 4% від загальної кількості населення країни [4].

Світове співтовариство констатує зростання переселенців і біженців і в інших країнах, але Україна посідає на 1 січня 2017 р. восьме місце за кількістю ВПО після Сирії, Колумбії, Ірану, Судану, Ємену, Нігерії та Південного Судану [5].

Незважаючи на те, що у недавній українській історії були прецеденти масових вимушених переміщень населення через аварію на Чорнобильській АЕС у 1986 р., у країні відсутній досвід, пов'язаний із реєстрацією ВПО, належною міжвідомчою координацією, ефективною взаємодією між державними органами влади, громадськими організаціями, волонтерами, міжнародними організаціями, із розробкою та впровадженням комплексних державних програм.

Не було законодавчої бази й інститутів із захисту прав та інтересів вимушених переселенців, було відсутнє розуміння соціально-психологічних особливостей цієї категорії населення, не було якісного та розгорнутого обліку переміщених осіб за віком, освітою, професійним статусом, за потребою в житлі, роботі, медичних і освітніх послугах тощо.

У терміновому порядку для належного врегулювання питання щодо забезпечення прав і свобод ВПО в Україні протягом 2014-2016 р.р. було прийнято низку ключових нормативно-правових документів. Зокрема, закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII [10], яким гарантується дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб відповідно до Конституції та законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Питання забезпечення прав і свобод ВПО також міститься у Національній стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р., яка затверджена Указом Президента України від 25 серпня 2015 № 501/2015. Постановою Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 р. № 1094 затверджено «Комплексну державну програму щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції на період до 2017 р.». Розроблено План заходів з її реалізації.

Зазначимо, що крім нормативно-правового регулювання проблем ВПО з боку держави, це питання стало об'єктом пильної уваги науковців різних галузей. У 2014-2015 рр. українські наукові установи почали активно досліджувати проблеми ВПО, часто діючи в ініціативному порядку та без державної підтримки. Восени 2014 р. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, Інститут економіко-правових досліджень НАН України та Інститут економіки промисловості НАН України у співробітництві з Недержавним Об'єднанням ВПО (насамперед, з НДО «Конгрес Сходу України») створили постійно діючий Форум з питань вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб. На базі Форуму в 2014–2015 рр. проведено дві науково-практичні конференції та ряд круглих столів. Проміжні результати наукових досліджень були підсумовані в Національній доповіді «Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі», підготовленої групою науковців (В. Горбулін, Е. Лібанова, С. Пирожков та ін.) [6]. Наукові дослідження, спрямовані на вирішення проблем ВПО, паралельно проводились науковцями в університетах, центральних і місцевих державних службах та органах, а також державних (Національний інститут стратегічних досліджень) та недержавних (наприклад, «Крим-SOS», CEDOS) аналітичних центрах. Протягом 2014-2016 рр.

видано цілий ряд колективних монографій, наукових доповідей, статей та інших публікацій.

Зокрема, у монографії «Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції», підготовленої за редакцією О. М. Балакіревої (2016) [1] узагальнено міжнародний досвід щодо формування державної політики стосовно ВПО та підходів до оцінки їх інтеграції й адаптації; розглянуто функції й можливості державних органів влади, органів місцевого самоврядування, приватного та громадського секторів, сільських громад у цих процесах в Україні; запропоновано комплекс практичних рекомендацій щодо доцільних напрямів державної політики з адаптації та інтеграції ВПО в Україні.

За авторством колективу науковців-переселенців зі Сходу (О. Амоша, В. Антонюк, Ю. Залознова, Л. Логачова, В. Ляшенко, О. Новікова, О. Сидорчук, Л. Шамілева, та ін.) підготовлена монографія «Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху» (2016) [2], в якій здійснено аналіз проблем соціально-економічного розвитку Донбасу, причин і наслідків воєнного конфлікту, масштабів вимушеного переселення мешканців Донецької та Луганської областей; визначено довгострокові завдання щодо вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб; надано оцінку правових засад формування умов і можливостей захисту прав ВПО; систематизовано міжнародний досвід вирішення їх проблем тощо.

Різним аспектам проблеми внутрішньо переміщених осіб присвячені численні публікації соціологів, економістів, політологів, психологів, педагогів, фахівців державного управління, соціальної сфери тощо. Аналіз актуальних досліджень з проблеми доводить, що існуючі розробки стосуються проблем, пов'язаних переважно виявленням і задоволенням базових потреб переселенців - реалізація правового статусу, медичне обслуговування, доступ до продуктів харчування та одягу, тимчасового житла, працевлаштування, психологічна реабілітація, культурна та соціальна реінтеграція тощо (О. Балдинюк, Н. Гусак, М. Закіров, М. Кобець, Є. Микитенко, О. Міхеєва, Т. Семигіна, О. Серета, І. Тітар, С. Трухан та ін.). Значна кількість публікацій присвячена питанням соціального захисту дітей внутрішніх переселенців, сприяння у вирішенні проблем, з якими вони стикаються у психологічній, освітній, оздоровчій, соціальній, правовій сфері (В. Андрююнкowa, І. Бандурка, К. Левченко, В. Панок, І. Трубавіна, О. Черторицька та ін.).

Наша увага звернена на питання доступу внутрішньо переселених осіб до освіти як важливої умов їх успішної соціалізації. *Метою публікації* є розкрити стан забезпечення в Україні права на отримання освіти переселенцями різних вікових категорій.

Держава і суспільство опинилися перед необхідністю вирішувати цілий ряд гострих проблем вимушених переселенців, зокрема проблему оперативного забезпечення освітніх послуг для дітей з числа вимушених переселенців. Разом з тим, публічні послуги у сфері освіти є одними з головних конституційних і соціально-чутливих зобов'язань держави стосовно своїх громадян.

Державна політика щодо забезпечення прав дітей на освіту здійснюється відповідно до положень Конституції України як норм прямої дії, пріоритетності

норм Конвенції про права дитини, освітнього законодавства, якими встановлено: 1) діти (до досягнення 18-річного віку) незалежно від підстав перебування на території України мають право на загальну середню освіту; 2) повна загальна середня освіта є обов'язковою.

Специфіка діяльності навчальних закладів вимагає забезпечення послідовності і безперервності навчально-виховного процесу на основі затверджених стандартів, незалежно від політичної чи економічної ситуації в країні.

Як показав аналіз вжитих системою освіти України заходів, починаючи з весни 2014 р. був відпрацьований весь необхідний і можливий нормативно-управлінський алгоритм реагування на екстрено виниклу ситуацію із забезпеченням прав на навчання дітей ВПО. Зокрема, МОН України розпочатий (триває досі) процес розробки нормативно-правового та методичного забезпечення діяльності закладів дошкільної та шкільної освіти. У загальній складності МОН України підготував і розіслав більше ніж 40 наказів і листів організаційного та методичного характеру в регіональні органи управління освітою. На їх основі профільні управління органів приймали місцеві нормативні акти і разом з керівниками закладів освіти вирішували подальші питання забезпечення на практичному рівні.

Завдяки своєчасно розробленим методичним рекомендаціям МОН були знайдені і реалізовані на рівні міст та областей правові механізми відновлення втрачених документів учнів із зони антитерористичної операції (АТО). Оперативне забезпечення місцевих органів управління освітою дозволило попередити випадки порушення прав доступу до освіти ВПО.

Серед проблем, яких зазнають школярі-переселенці, переважають проблеми психологічного характеру [12; 15]. Як пояснюють психологи, це логічно, адже діти до трьох років легко розлучаються з попереднім місцем проживання, тоді як дитині віком від 3 до 15 років ситуація різкої зміни комфортного середовища проживання легко може завдати психічної травми, що призводить до різних розладів емоційно-вольової сфери, що може спричинити суттєві психологічні зміни у їх поведінці (погіршення комунікації з оточуючими; поява дратівливості, агресивності, тривожності, відсутності довіри до інших; поява відчуття самотності, ізольованості та власної неповноцінності; втрата розуміння дорослих). Зміна місця проживання і навчання зумовлює ускладнення процесу соціалізації та якості виховання (порушення шкільної дисципліни, поява проблем у навчанні), а це призводить до ускладнення формування особистості. З порушенням психоемоційного стану дитини також пов'язана проблема ресоціалізації. При повній зміні місця проживання на перший план виходить питання інтеграції в нове середовище. Порушення комунікативної поведінки, кризисний стан та отримання психологічної травми створюють додаткові бар'єри в успішній ресоціалізації та швидкої адаптації до нових умов.

У зв'язку з цим особливі завдання покладаються на психологічні служби, які функціонують у кожній українській школі. Спеціально підготовленими фахівцями (психологами і соціальними педагогами) здійснюється психологічний і соціально-педагогічний супровід дітей, які стали свідками психотравмуючих

подій. Працівники психологічної служби реалізують різні заходи, орієнтовані на сприяння адаптації дитини в новому середовищі; впроваджують профілактичні програми навчання учнів новим формам поведінки, виховання стресостійкості особистості тощо; працюють програми примирення серед однолітків (Шкільні служби порозуміння або медіації) [15].

Наразі розроблені численні теоретичні та методичні матеріали з надання психологічної допомоги постраждалим унаслідок масових зіткнень і бойових дій, вимушеним переселенцям, особливо дітям; стратегій соціально-педагогічної роботи в період конфлікту; методичні рекомендації для педагогічних працівників, психологів, інших фахівців, які працюють із сім'ями, що постраждали внаслідок конфлікту [15].

З метою захисту прав та законних інтересів дітей, які перемістилися з тимчасово окупованої території працівниками служб у справах дітей спільно із представниками центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді постійно проводиться оцінка визначення потреб внутрішньо переміщених дітей. Водночас проводиться робота щодо виявлення дітей, які мають право на отримання статусу дитини, постраждалої внаслідок воєнних дій, а також які зазнали фізичного, психологічного, сексуального насильства або були незаконно вивезені за межі України.

Добре налагоджена робота з оздоровлення та організації відпочинку дітей з числа переселених громадян.

Відмінною від загальноосвітньої школи (яка, згідно Закону України «Про загальну середню освіту», обов'язкова для всіх дітей шкільного віку) є ситуація з внутрішньо переселеними особами в системі вищої освіти. Навчання в університеті є добровільним рішенням кожного громадянина, і відповідно передбачається, що він, як людина досягла повноліття, повністю бере на себе відповідальність за виконання всіх вимог навчального процесу вищого навчального закладу. Роль адміністрації навчального закладу та педагогів зводиться тільки до забезпечення навчального матеріалу. До 2014 р. існуюча адміністративно-педагогічна відмінність двох категорій споживачів освітніх послуг (школярів і студентів) не мала великого значення, оскільки випадки переведення студентів до інших міст України, по-перше не були масовими, а по-друге, були заздалегідь спланованими з урахуванням фінансового стану кожної сім'ї, і розглядалося в більшій мірі як можливість отримання більшої конкурентоспроможності на ринку праці.

Як зазначалося, внутрішньо переміщені особи користуються тими ж правами і свободами відповідно до Конституції, законів та міжнародних договорів України, як і інші громадяни України, що постійно проживають в Україні. Забороняється їх дискримінація при здійсненні ними будь-яких прав і свобод на підставі, що вони є внутрішньо переміщеними особами.

Проте, не дивлячись на забезпечення прав Конституцією, кожен переселенець стикається з безліччю проблем у різних сферах свого життя. Аналізуючи дані всеукраїнських опитувань та власних спостережень, нами було зроблено певні висновки щодо основних проблем, з якими стикаються студенти-переселенці.

До групи виявлених академічних проблем слід віднести: проблему зарахування тимчасово переміщених осіб на вільні бюджетні місця; визначення академізниці студентів-переселенців; перезарахування раніше складених предметів (у зв'язку із відсутністю завірених копій залікових книжок, оригіналів особових справ тощо, вищі навчальні заклади часто відмовляють студентам у перезарахуванні раніше складених предметів, що спричинює збільшення академічної заборгованості); неможливість отримання оригіналів документів із попереднього місця навчання. Також встановлено, що студенти-переселенці гостро відчують ряд соціально-економічних проблем, зокрема: відсутність достатньої кількості місць у студентських гуртожитках; невидача студентських квитків встановленого зразка, що унеможлиблює використання права на пільговий проїзд у залізничному і міському транспорті; невиплата поточних стипендій до ліквідації академізниці; відсутність стипендій за період, коли студенти перебували у статусі вільних слухачів; матеріальні складнощі, труднощі у тимчасовому працевлаштуванні тощо. До низки цих проблем додаються безумовно й психологічні та педагогічні, адже зміна середовища життя накладає свій відбиток на внутрішній стан людини, особливо молоді.

Позиція держави щодо врегулювання і вирішення проблем студентів-переселенців відображена в наявних нормативно-правових документах.

Закон про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України встановлює, що громадяни України, які проживають на тимчасово окупованих територіях і особи, які були з неї переміщені, мають право на продовження свого навчання на іншій території України за рахунок коштів державного бюджету. Такі особи можуть взяти участь у конкурсі на вступ до навчального закладу на загальних засадах, з наданням місць у гуртожитках на час навчання. Якщо внаслідок конкурсу такі особи не отримали можливості навчатися на місцях, що фінансуються державою, навчальний заклад повинен збільшити кількість таких місць, відповідно до процедури, яка встановлена Кабінетом міністрів. Проте, на жаль, на даний момент дана процедура досі до кінця так і не затверджена.

14 травня 2015 р. Верховна Рада України прийняла Закон № 425, яким внесені зміни до статті 44 Закону України «Про вищу освіту» [9] та встановлено ряд пільг для дітей, які мають статус внутрішньо переміщеної особи.

Так, законом передбачена державна цільова підтримка для здобуття вищої освіти у вигляді:

- 1) повної або часткової оплати навчання за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів;
- 2) пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти;
- 3) соціальної стипендії; безоплатного забезпечення підручниками;
- 4) безоплатного доступу до мережі Інтернет, систем баз даних у державних та комунальних навчальних закладах;
- 5) безоплатного проживання в гуртожитку;
- 6) інших заходів, затверджених Кабінетом Міністрів України/

На виконання цього Закону 23 листопада 2016 р. Кабінет Міністрів України затвердив Порядок та умови надання державної цільової підтримки деяким

категоріям громадян (дітей учасників бойових дій, дітей, один із батьків яких загинув у районі проведення антитерористичних операцій, бойових дій чи збройних конфліктів або під час масових акцій громадянського протесту, дітей, зареєстрованих як внутрішньо переміщені особи) для здобуття професійно-технічної та вищої освіти (набув чинності 1 січня 2017 р.).

Проте остаточна редакція постанови лишає бажати кращого для внутрішньо переміщених осіб, які чекали більш ніж рік на законні пільги. Порядок має низку серйозних недоліків, а деякі положення і зовсім не відповідають чинному законодавству. Наприклад, Порядком зовсім не передбачене безоплатне проживання в гуртожитках ВПО, які навчаються у вишах, незважаючи на наявність відповідного положення у Законі України «Про вищу освіту». Для ВПО передбачена лише пільгова оплата за проживання у гуртожитку і тільки за умови, якщо така ВПО не отримує щомісячну адресну допомогу.

Для надання допомоги внутрішньо переміщеним особам з Автономної Республіки Крим та м. Севастополя в оформленні документів для вступу до вищих та професійно-технічних навчальних закладів; в проведенні річного оцінювання та державної підсумкової атестації з української мови та історії України; у видачі документів державного зразка про базову або повну загальну середню освіту; у тимчасовому поселенні на час проходження річного оцінювання, державної підсумкової атестації, а також в отриманні документів, що посвідчують особу організовані освітні центри «Крим-Україна». Такі центри, відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 06.07.2017 № 986 «Про внесення змін до Переліку уповноважених вищих навчальних закладів, затвердженого наказом Міністерства освіти науки України від 14.05.2016 № 667», створено на базі Миколаївського національного аграрного університету, Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова та Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

З метою надання консультативної допомоги учням і батькам, які переселилися з Донецької і Луганської областей, Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, на порталі Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти створено постійно діючий психологічний онлайн-консалтинговий центр, у рамках якого функціонує онлайн-форум на тему «Захист дитинства у кризовому соціумі».

Практичними психологами вищих та професійно-технічних навчальних закладів надається за потребою психологічна допомога та здійснюються заходи з соціальної адаптації та реінтеграції переселених громадян.

Варто зазначити, що в Україні налагоджується системна робота з організації неформальної освіти для дорослих ВПО. Зокрема, в кожній області/місті діють програми підвищення кваліфікації та перепідготовки новоприбулих осіб відповідно до потреб ринку праці України; створюються центри підтримки таких громадян для надання їм консультації і психологічної підтримки в період адаптації, отримання освіти; забезпечуються умови для гуртування переселенців з метою спільного подолання труднощів адаптаційного періоду у формальному, неформальному, інформальному середовищі.

Напрацьований позитивний досвід проведення різноманітних курсів, як таких, що допомагають підвищити професійні навички, просунути по кар'єрних щаблях чи отримати більший дохід, так і таких, які просто дозволяють спілкуватися, знаходити розраду для душі, розширювати коло друзів.

Популярними є різноманітні бізнес-проекти, які надають переселенцям нові унікальні можливості пройти бізнес навчання, започаткувати власну справу в місті свого проживання, розвинути малий або середній бізнес.

Наприклад, в Чернівцях з 2015 р. регулярно проводиться тренінгове навчання з розширення підприємницької діяльності для внутрішньо переміщених осіб зі Сходу та Криму. Учасниками тренінгу є переселенці, які вже мають навички підприємництва. Навчання здійснюється в рамках проекту «Покращення умов життя та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб в Чернівецькій області» за фінансової підтримки Європейського Союзу.

У різних регіонах України з 2016 р. Міжнародною неприбутковою організацією РН Inrenational і Харківським громадським центром «Молодь за демократію» за підтримки Посольства США в Україні і фінансування Державного департаменту США для переселенців реалізується програма «Пристаюючи до справи: ділова англійська мова та основи ведення власної справи». Програма має на меті надання навчальної допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО), які постраждали від російської агресії у АР Крим і окремих районах Донецької і Луганської областей, започаткували власну справу чи іншій вид самозайнятості (наприклад, працюють за договорами цивільно-правового характеру) з метою вирішення складних економічних обставин, у яких вони опинились. Програма передбачає 90 годин безкоштовних тренінгових курсів підприємцям-початківцям, що відкрили власну справу й розглядають самозайнятість як вихід з кризової ситуації. Ці курси включають як оволодіння основами ділової англійської мови, так і оволодіння іншими знаннями і навичками, які стануть у нагоді на сучасному високотехнологічному ринку праці і послуг; також проводяться курси з нормативних вимог у сфері ведення власної справи, звітування контролюючим органам, електронної звітності і роботи з веб-сайтами, у соціальних медіа, мобільних і цифрових додатках [8].

Влітку 2017 р. в Дніпропетровській області за підтримки МЗС Республіки Польща розпочалася реалізація «Програми професійного навчання та розвитку підприємництва для вимушених переселенців», що передбачає індивідуальні гранти ВПО в рамках програми професійної освіти та розвитку підприємництва, за якими вони мають можливість отримати безкоштовну освіту на курсах з таких затребуваних спеціальностей, як «менеджер з продажів», «Бухгалтерський облік + програма 1С: Бухгалтерія», «Перукар-універсал», «Графічний дизайнер (дизайн друкованої продукції, логотипів, промоакцій)», «Веб-дизайнер» тощо [11].

У вересні 2017 р. Міністерство з питань тимчасово окупованих територій і внутрішньо переміщених осіб України та Німецька асоціація міжнародного співробітництва (GIZ) заявили про початок розробки спільної програми перекваліфікації внутрішньо переміщених осіб згідно з потребами ринку праці. З ініціативи німецької сторони розпочата підготовка програми «Професійна допомога ВПО при виході на ринок праці», що передбачає професійні курси, а

також курси перекваліфікації ВПО у відповідності з потребами ринку праці регіонів, у яких вони проживають. У цілому, проект передбачає три напрямки, зокрема, короткострокові підготовчі курси, довгострокові курси перепрофілювання людей, які вже мають певну кваліфікацію, інноваційний напрям, що передбачає об'єднання зусиль держави, місцевої влади, підприємців та громадськості в пошуках вирішення проблем працевлаштування ВПО. Проект реалізується за фінансової підтримки уряду Німеччини, розрахований на чотири роки і призначений для впровадження в Харківській, Донецькій, Луганській, Запорізькій та Полтавській областях. На поточний момент вже працюють курси з шиття і програма навчання за напрямом менеджмент проектів [16].

Аналіз заходів, спрямованих на забезпечення доступу до освіти внутрішньо переселених осіб, дає підстави стверджувати, що така робота, попри значні труднощі й упущення, все ж здійснюється у значних масштабах, набуває ознак системності, регулюється нормативно-правовими документами, удосконалюється і модифікується як за змістом, так і організаційними формами і методами. Водночас, розуміючи всю складність ситуації, у якій опинилися внутрішньо переміщені особи в Україні, хотілося б сподіватися і на розуміння з їхнього боку, оскільки ряд проблем, зокрема й щодо забезпечення і реалізації права на освіту, характерні не лише для переселенців, а й для місцевих жителів.

Використана література:

1. *Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції : наукова доповідь / за ред. канд. соціол. наук О.М. Балакіревої ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2016. – 140 с.*
2. *Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху: монографія / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – К., 2016. – 448 с.*
3. *Закіров М. Деякі аспекти розв'язання проблем внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс] / М. Закіров // Резонанс. – 2016. – № 39. – С. 5-10. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/rezonans/2016/rez39.pdf>*
4. *Звіт про ситуацію в Україні №55 [Електронний ресурс] // ЮНІСЕФ. – 2017. – Режим доступу: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/children_26268.html*
5. *Ключові засади державної політики у сфері забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2375/>*
6. *Лібанова Е.М., Горбулін В.П., Пирожков С.І. та ін. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі (національна доповідь). – К.: НАН України, 2015. – 363 с.*
7. *Микитенко Є.В. Загальні проблеми реалізації правового статусу внутрішньо переміщених осіб // Юридичний науковий електронний журнал. – № 4. – 2015. – С. 173-176.*
8. *Навчання для переселенців: ділова англійська та основи ведення власної справи. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legalspace.org/ru/romski>*

poseredniki-u-sferi-okhoroni-zdorov-ya/item/10471-pereselentsiv-navchat-dilovoi-anhliiskoi-ta-osnov-vedennia-vlasnoi-spravu

9. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556–VII. – Електронні текстові дані. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>

10. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс]: Закон України від 20.10.2014р. № 1706-VII. – Електронні текстові дані. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

11. Програма професійного навчання та розвитку підприємництва для вимушених переселенців, які проживають у Дніпропетровській області <https://adra.org.ua/uk/novini/programa-grantiv-dlya-vpro-nova-profesiya-dlya-pereselentsiv/>

12. Психолог Ольга Черторицкая: Главная проблема детей переселенцев из Украины – это страх [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bel.ru/news/interview/2014/07/23/898859.html>

13. Руководящие принципы по вопросу о перемещении лиц внутри страны / Экономический и социальный Совет ООН (ЭКСОС), 22 июля 1998. - E/CN.4/1998/53/Add.2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.refworld.org.ru/docid/50b345932.html>

14. Семігіна Т. В. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб / Т. В. Семігіна, Н. Є. Гусак, С. О. Трухан // Український соціум. - 2015. - № 2. - С. 65-72. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2015_2_8.

15. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навч-метод. посібник / В.Л.Андрююк, І. О. Бандурка, І. М. Трубавіна та ін. / за ред. Панка В. Г., Левченко К. Б., Трубавіної І. М. – К. : Агентство «Україна», 2015. – 176 с.

16. Україна та ФРН готують програму професійного навчання для переселенців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/news/200917-ukrayina-ta-frn-gotuyut-programu-profesiynogo-navchannya-dlya-pereselenciv>

ТЫМЧУК ЛЮДМИЛА ИВАНОВНА. Обеспечение доступа к образованию как условие успешной социализации внутренне перемещенных лиц.

Статья посвящена проблеме внутренне перемещенных лиц, появление которых в Украине вызвана сложной общественно-политической ситуацией - аннексией Россией Автономной Республики Крым и потери Украиной контроля над частью территории Донецкой и Луганской областей. Они имеют много проблем в политической, нравственном, правовом и экономическом аспектах. Актуальны вопросы обучения, дополнительного образования и переквалификации внутренне перемещенных лиц, создания системы непрерывной гражданской и правой образования, предотвращения дискриминации и стигматизации в образовательной среде, разработки системы мероприятий, направленных на социально-психологическую адаптацию переселенцев и интеграцию их в местные общины. Освещен состояние обеспечения права на получение образования переселенцами разных возрастных категорий: раскрыто содержание социально-

педагогической помощи детям-переселенцам в учебных заведениях; обращено внимание на проблемы студентов и вузов, которые стали вынужденными переселенцами; представлен дайджест образовательных предложений для взрослого населения.

Ключевые слова: внутренне перемещенные лица (лица, перемещённые внутри страны, право на образование, неформальное образование.

TYMCHUK LYUDMYLA. *Ensuring educational rights of internally displaced persons.*

The article is devoted to the problem of internally displaced persons whose emergence in Ukraine is caused by a complex social and political situation because of Russia annexation of the Autonomous Republic of Crimea and the loss of control over part of the territory of Donetsk and Luhansk regions by Ukraine. They have many problems in the political, moral, legal and economic aspects. The topical issues are the education, additional education and retraining of internally displaced persons, creation of a system of continuous civil and law education, prevention of discrimination and stigmatization in the educational environment, the system of measures development aimed at social and psychological adaptation of settlers and their integration into local communities. The state of the right to education for immigrants of different age categories is highlighted: the content of social and pedagogical assistance to settlers' children in educational institutions is revealed; the attention was drawn to the problems of students and universities that became forced migrants; a digest of educational proposals for the adult population was presented.

Key words: internally displaced persons, right to education, informal education.